

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Łukasza Janeczka pt.: „*Gospodarka w dobrach skasowanego klasztoru oo. Cystersów w Koprzywnicy w latach 1819–1864*”, Kielce 2016, ss. 173 + 4 wklejki, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Jerzego Szczepańskiego (Kielce 2016)

Tematem pracy mgr Łukasza Janeczka są kwestie gospodarcze w dobrach skasowanego klasztoru oo. Cystersów w Koprzywnicy w latach 1819–1864. Autor podjął temat bardzo szerokiej problematyki związanej ze stanem ekonomicznym skasowanych dóbr koprzywnickich i ich przeobrażeń, jakie miało miejsce do lat sześćdziesiątych XIX stulecia. Ukazuje niezwykle doniosły problem ewolucji stanu ekonomicznego dóbr koprzywnickich w okresie dynamicznie zmieniającej się sytuacji polityczno – gospodarczej Królestwa Polskiego. Dobra koprzywnickie zostały skasowane w momencie funkcjonowania rządu Królestwa Kongresowego, następnie doświadczyły wybuchu Powstania Listopadowego i okresu lat 30–tych, czasu zastoju, upadku gospodarki krajowej, co było skutkiem represji ekonomicznych wprowadzonych po jego stłumieniu przez zaborcę. Podobnie, jak Autor jestem przekonany, że problematyka gospodarcza skasowanych dóbr poruszana była w historiografii polskiej w sposób fragmentaryczny. Podstawowe zadanie pracy polega na próbie wypełnienia tej ważnej luki badawczej i uporządkowania pewnego chaosu w badaniach nad stanem majątku opactwa w Koprzywnicy i jego losów, aż po akt uwłaszczenia z roku 1864. Należy przy tym zaakcentować, że praca mgr Łukasza Janeczka wpisuje się w cykle badań, jakie są realizowane w ramach projektu badawczego pt. „*Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja*”, prowadzonego w Uniwersytecie Wrocławskim.

W dotychczasowych badaniach próby wypełnienia tej luki w historiografii kończyły się niepowodzeniem ze względu na brak kompleksowego wykorzystania źródeł. Autor dokonał gruntownej analizy wszelakich źródeł. Zadanie to wypełnił w pełni, dokonując ogromu pracy. Oparł się nie tylko na bogatej, acz fragmentarycznej literaturze, podejmującej tematykę poruszaną w poszczególnych rozdziałach, ale też na głównych wątkach przewijających się w całej pracy. Podstawę źródłową pracy stanowią źródła archiwalne. Jest

to ogromnym atutem pracy. Wymagało to długiej i czasochłonnej kwerendy. Warto zaznaczyć, jak duży wkład musiało wnieść kwerenda nieuporządkowanych zbiorów z Archiwum Diecezjalnego w Sandomierzu, gdzie Autor musiał wyszukiwać informacje i dane odnoszące się gospodarki majątku należącego do opactwa. Wśród materiałów archiwalnych warto wyróżnić, Centralne Władze Wyznaniowe w Archiwum Głównych Akt Dawnych, Zarząd Dóbr Państwowych i Rząd Gubernialny Radomski z Archiwum Państwowego w Radomiu oraz Akta Cystersów Koprzywnica i Akta Koprzywnica z Archiwum Diecezjalnego w Sandomierzu. Wykorzystał również i innego rodzaju źródła – źródła drukowane oraz opracowania naukowe dotyczące dziejów zakonu cystersów oraz samego opactwa w Koprzywnicy. Należy jednak zaakcentować, że stanowią one uzupełnienie pracy. Autor bowiem bazując na spenetrowanych archiwaliach ukazał stan i przeobrażenia gospodarki dóbr koprzywnickich w okresie lat czterdziestu od roku 1819 do roku 1864, wykazując w wyżej wymienionym przedziale czasowym wartość majątku.

Całość rozprawy mgr Łukasza Janeczka składa się, poza wstępem, zakończeniem, bibliografią, spisem tabel i wykresów oraz aneksem z reprodukcjami wybranych planów dóbr koprzywnickich, z czterech rozdziałów: I – *„Zarys dziejów opactwa w Koprzywnicy”*; II – *„Wielkość i stan majątku opactwa koprzywnickiego w chwili kasaty”*; III – *„Stan finansów dóbr koprzywnickich”*; IV – *„Dzierżawa dóbr koprzywnickich jej warunki i dochodowość”*.

Pierwszy rozdział ma charakter wprowadzający. Rozdział ten w intencji Autora ma za zadanie stanowić tło omawianych zagadnień. Podnosi on kwestie związane z dziejami zakonu cystersów, okolicznościami sprowadzenia zakonników do Koprzywnicy oraz znaczeniem wsparcia dla rozwoju gospodarczego opactwa, przez możliwych w postaci przyznanych rozległych przywilejów i immunitetów. Akcentuje w nim fakt, że pozwoliło to w okresie średniowiecza na proces formowania majątku należącego do opactwa w Koprzywnicy. Autor zaznacza przy tym aktywność cystersów w procesie zagospodarowywania nieużytków i ich skuteczność w zarządzaniu posiadanymi środkami (s. 27). Ukazuje, że położenie Koprzywnicy zostało wykorzystane przez cystersów, którzy uzyskując prawo do organizowania targów, generowali znaczące wpływy dla opactwa (s.28). Podaje przy tym bardzo istotny fakt, że Władysław I Łokietek i jego syn – Kazimierz III Wielki byli bardziej wymagający wobec opactwa realizując skutecznie swoje cele gospodarcze, zmierzające do pobudzenia gospodarki kraju, także w sąsiedztwie opactwa. Słusznie zaznaczył, że „złoty okres” dla opactwa powrócił za pierwszego Jagiellona – Władysława II Jagiełły, który walcząc o władzę dla swojej dynastii szafował przywilejami i proces ten nie ominął także opactwa cystersów w Koprzywnicy.

Rozdział drugi, najobszerniejszy, ukazuje stan majątku klasztornego w momencie wprowadzenia w życie w Królestwie Polskim dekretu kasacyjnego. Autor akcentuje przy tym, że objął on najlepiej uposażone opactwa, w tym zakon cystersów w Koprzywnicy. Autor w tej części pracy szczegółowo opisuje folwarki, analizuje ich stan finansowy. Rozdział ten w znacznym stopniu opiera się o tzw. akta okupacyjne. Akcentuje przy tym wpływy należące do klasztoru oraz długi obciążające opactwo. Autor zaznaczył, że w momencie przejścia majątku opactwa urzędnicy szacowali, że będzie to roczny wpływ do budżetu na poziomie netto 829 938 zł. W rozdziale tym widać żmudną pracę Autora, który ukazał stan każdego z folwarków zarządzanego przez opactwo, w tym i tych oddanych w dzierżawę. Czytelność rozdziału ułatwią tabele, wykresy ukazujące tak wydatki, jak i dochody, stan wysiewów, jakość gleb.

Kolejny, trzeci z kolei rozdział, ukazuje kwestie związane z polityką służb skarbowych Królestwa Polskiego, które dążyły do uregulowania sytuacji finansowej przejętych dóbr opactwa. Autor podnosi kwestie windykacji wierzytelności, w tym umorzenia długów nieściągalnych i przyczyn, jakie były powodem fiaska ściągnięcia tych długów. Słusznie akcentuje, że wierzytelności wobec klasztoru miały długą historię i sięgały jeszcze Rzeczypospolitej szlacheckiej – okresu w dziejach zakonu cystersów niepodjętych przez Autora w pierwszym rozdziale – a więc wieków XVII i XVIII. Przykładem może być m. in. znana w literaturze sprawa pożyczki Franciszka Sapiehy z pierwszej połowy XVIII stulecia opiewająca na sumę 40.000 złotych. W rozdziale Autor akcentuje działalność Komisji Województwa Sandomierskiego, która pracowała nad ostateczną wyceną dochodów płynących z przejętych dóbr koprzywnickich. Szeroko rozwija starania o przyznanie pożyczki hipotecznej w Towarzystwie Kredytowym Ziemskim. Ekspozuje sukces administracji publicznej, sukces Komisji Województwa Sandomierskiego, która występowała w tej sprawie, jako przedstawiciel skarbu Królestwa Polskiego – sukces związany z przyjęciem dóbr koprzywnickich do Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego (s. 115).

Ostatni czwarty rozdział współgra z poprzednimi rozdziałami, zwłaszcza z treściami ukazаныmi przez Autora w rozdziale drugim. Ukazuje w nim szeroko spory o grunty z dzierżawcami oraz sytuację gospodarczą dóbr w chwili oddania ich w dzierżawę Edwardowi Białoskórskiemu.

Zakończeniu rozprawy jest logiczną i konsekwentną próbą rekapitulacji kwestii ukazanych przez Autora z czterech wyżej wymienionych rozdziałach.

Warto zacząć od tego, że niezwykle cenną kwestią jest to, iż Autor podjął się tematyki zobrazowania, analizy sytuacji ekonomicznej dóbr gospodarki poklasztornych. W

dzisiejszych czasach, kiedy analiza prostych danych sprawia problem, a ukazanie trendu jest już wyzwaniem, nobilituje tą źródłową, cenną pracę i jej Autora. Praca jest napisana klarownym, przejrzystym stylem i czyta się ją z dużym zainteresowaniem. Można pokusić się nawet o stwierdzenie, że autor ma styl, który przykuwa uwagę, co czyni tą pracę tym bardziej cenną. W przypadku pracy źródłowej koncentrującej się na problematyce gospodarczej to już niemal gwarantuje sukces. Redakcja tekstu nie budzi żadnych zastrzeżeń. Autor włożył ogrom pracy i choć udaje się „wyłowić” literówki, to ich ilość jest subtelnie „niewidoczna”. Panu Łukaszowi Janeczka udało się zrealizować cel pracy, a dobór podstawy źródłowej okazał się wystarczającym. Autor ukazał stan ekonomiczny dóbr koprzywnickich po wprowadzenia w życie w Królestwie Polskim dekretu kasacyjnego.

Pewien niedosyt wiąże z pierwszym rozdziałem. Otóż Autor słusznie oparł go głównie na literaturze i szeroko potraktował początki zakonu cystersów. Zakończył jednak ukazywanie tego obrazu w dobie średniowiecza, a dokładnie na czasach panowania Władysława II Jagiełły. Brak jest obrazu sytuacji gospodarczej opactwa w okresie XVII i XVIII wieku. Tymczasem dobra te dotknęły wojny połowy XVII wieku i depresja gospodarcza, związana m.in. z kryzysem gospodarki rolnej, z której wszak opactwo czerpało główne dochody. Warto zaznaczyć, że opactwo dotknęła również reforma józefińska.

Autor nie uniknął pewnych błędów wynikających z nieprecyzyjnego ujęcia pojęć ekonomicznych, jak np. „dochód” i „przychód”. Widoczne jest to szczególnie w rozdziale drugim i czwartym. Drobne uwagi nie mają w żadnym stopniu wpływu na jakość pracy.

Charakter i jakość wniosków pracy mgr Łukasza Janeczka, a także jej wysoki poziom upoważnia mnie do stwierdzenia, że praca w pełni spełnia wszelakie warunki stawiane wobec rozprawy doktorskiej. Upoważnia to do postawienia wniosku o dopuszczenie mgr Łukasza Janeczka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Rafał Kowalczyk

